

Prijatie kresťanstva na poľskom, českom a uhorskom území v 9. – 11. storočí (Podobnosti a rozdiely v prijímaní kresťanstva a vo vytváraní vyššej cirkevnej správy)

GERGELY KISS

Kľúčové slová: kristianizácia, biskupstvá, stredoveké cirkevné inštitúcie, Stredná Európa

Všeobecne uznávaným názorom je, že prijatie kresťanstva u Poliakov, Čechov a Uhrov sa dá datovať do obdobia prelomu tisícročí. Približne v tomto čase sa stali kresťanmi a vtedy sa vytvorila aj cirkevná správa na ich územiach. Toto – tak teritoriálne, ako aj chronologicky – veľmi veľkorysé konštatovanie si však z viacerých hľadísk vyžaduje spresnenie a doplnenie. Vznik takéhoto ponímania bol zapríčinený aj skutočnosťou, že z daného obdobia sa zachovalo veľmi málo prameňov. Najcharakteristickejšie z nich sú legendy, napr. v uhorských súvislostiach Väčšia legenda sv. Štefana (1000 – 1038) a Legenda rábskeho biskupa Hartvika, ktoré „položili základy“ dodnes prevládajúcim názorom, že kráľ Štefan založil desať biskupstiev a na ich čelo postavil ostrihomského arcibiskupa.¹ Podobne pozitívne zaujaté sú v súvislosti s jednotlivými dynastiami aj ďalšie legendy, kroniky a gesta daného regiónu.² To isté sa dá povedať aj o prácach dobových nemeckých autorov.³ Prijímanie kresťanstva

¹ Legenda maior sancti Stephani regis. In *Scriptores rerum Hungaricarum 2.: Tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum* (ďalej SRH). BARTONIEK, Emma (ed.). Budapest : Nap Kiadó, 1999, s. 377-392; Legenda s. Stephani regis ab Harvico episcopo conscripta. Tamtiež, s. 401-440.

² Christian legenda : Křišťanův život Sv. Ludmily a Sv. Václava. In *Fontes rerum Bohemicarum I. : Vitae sanctorum et aliorum quorundam pietate insignium*. TUHLÁŘ, Josef (Trans.). Praha : Nákladem Musea Království Českého, 1873, s. 199-227; Othloni monachi : Vita Sancti Wolfgangi episcopi. In *Monumenta Germaniae Historica* (ďalej MGH): *Scriptores in Folio 4.* (ďalej SS). WAITZ, Georg (ed.). Hannover : Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, 1841, s. 524–542; *Képes Krónika* (Chronicon Pictum). Pozri napr. vydanie: GERÉB, László – TARJÁN, Tamás (eds., transs.) *Képes Krónika : A magyarok régi és legújabb tetteiről, eredetükről és növekedésükről, diadalairól és bátorságukról*. Budapest : Magyar Hírlap ; Maecenas, 1993; Cosmae Pragensis chronica Boemorum (ďalej COSMAE). In *MGH : Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum, Nova Series 2* (ďalej SS rer. Germ. N. S.). BRETHOLZ, Bertold (ed.). München : MGH, 1995; Galli Anonymi cronicae et gesta ducum sive principum Polonorum. In *Monumenta Poloniae Historica Nova Ser. 2*. MALECZYŃSKI, Karol (ed.). Kraków : Polska Akademia Umiejętności, 1952. Najnovší maďarský preklad: BAGI, Dániel (ed.) *Gall Névtelen : A lengyel fejedelmek avagy hercegek krónikája és tettei*. Budapest : Argumentum Kiadó, 2007.

³ Annales Fuldenses sive Annales regni Francorum Orientalis (ďalej Ann. Fuld.). In *MGH : Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum 7.* (ďalej SS rer. Germ.) KURZE, Friedrich (ed.). Hannover : Impensis Bibliopolii Hahniani, 1891; Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg und Ihre Korveier Überarbei-

a vytváranie cirkevnej organizácie sa, samozrejme, oplatí sledovať aj v dobových pápežských (resp. s pápežstvom súvisiacich) prameňoch, ktorých však tiež nie je príliš mnoho a navyše ich výskyt je pomerne nerovnomerný.⁴ V nasledujúcom texte chcem porovnať proces prijímania kresťanstva v spomenutých troch skupinách národov, so zvláštnym dôrazom na udalosti, ktoré tomu predchádzali, a poukázať na paralely, resp. rozdiely pri vytváraní cirkevnej organizácie.

Vo všetkých troch prípadoch je spoločnou črtou, že spoznanie kresťanského náboženstva a jeho prijatie znamenalo dlhší proces, ktorý sa v žiadnom prípade nedá považovať za takú rýchlu premenu, ako ju opisujú dobové naračné pramene. Ďalším spoločným prvkom je prevzatie kresťanstva a jeho prepojenie s politickou legitimizáciou. Vo všetkých troch neskorších dynastiách sa dajú sledovať takéto snahy, a to tak smerom dovnútra – voči ostatným rivalom, ako aj smerom von – k východofranským, neskôr k saským panovníkom. Kombinácia týchto prvkov určovala priebeh prijatia kresťanstva a vytváranie jeho organizačnej štruktúry. V prípade Čechov a Poliakov je ťažšie určiť, do akej miery možno kresťanstvo považovať za kohéznu silu, keďže nemáme k dispozícii priame pramene. Dynastické zväzky Přemyslovcov a Piastovcov sa dajú vysvetľovať aj ako kresťanské spojenectvo, pričom pohnuté osudy Vojtecha – Adalberta, na základe ktorých sa dá veľmi dobre postihnúť nábožensko-politicko-dynastický rozpor, poukazujú zase na to, že prijatie kresťanstva bolo zároveň aj vnútorným legitimizačným aktom.⁵

Podobné to je aj u Arpádovcov. Od polovice 10. storočia znamenalo prijatie kresťanstva pre viacerých kmeňových náčelníkov ich posilnenie, aj keď tam dominovali v prvom rade politické zámery byzantskej diplomacie. Gejza, ktorý si vybral manželku (Šaroltu) z rodu sedmohradského Ďulu (Gyula), využil aj ďalšie výhody, ktoré sa skrývali v prijatí kresťanstva. V jeho prípade sa dá jasne dokázať, že mu to poslúžilo ako dôležitý prvok vnútornej legitimizácie. Poukazuje na to aj fakt, že v záujme svojej dynastickej politiky – teda uchovania a rozšírenia moci svojho rodu – zaviedol „kresťanský dedičný poriadok“ (primogenitúru namiesto seniorátu), ktorý bol jednoznačne vyjadrený kresťanským manželstvom jeho syna a najmä jeho korunováciou.⁶

tung : Thietmari Merseburgensis episcopi Chronicon (ďalej THIETMARI CHRON). In *MGH : SS rer. Germ. N. S. 9*. HOLTZMANN, Robert (ed.). München : MGH, 1996.

⁴ Por. ZIMMERMANN, Harald (ed.) *Papsturkunden 896–1046*. I. – III. (ďalej PU). Vienna : Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1984 – 1989, s. 896-996, 996-1046; ZIMMERMANN, Harald. *Das Papsttum im Mittelalter : Eine Papstgeschichte im Spiegel der Historiographie*. Stuttgart : Eugen Ulmer, 1981.

⁵ ENGELBERT, Pius OSB. Prágai Szent Adalbert – püspökideál, politika, szerzetesség. In TAKÁCS, Imre (ed.) *Mons Sacer 996-1996. Pannonhalma ezer éve*. Pannonhalma : Pannonhalmi Bencés Főapátság, 1996, I., s. 25-38.

⁶ Por. FONT, Márta (ed.) *Dinasztia, hatalom, egyház. Régiók formálódása Európa közepén (900 – 1453)*. Pécs : Pécsi Tudományegyetem, 2009, s. 96-98.

Rovnako aj legitimizácia navonok patrí k spoločným znakom. Všetky tri skúmané národy boli spočiatku znepriatelené s Východofranskou ríšou a neskôr aj so Sasmi a Bavormi. Pri riešení vzájomného napätia zohralo dôležitú úlohu prijatie kresťanstva, či už v prípade Zbignieva, Boleslava I., alebo Meška, či Gejzu. Samozrejme, za spoločný motív sa tu môže považovať proces, počas ktorého sa z pohanského a nepriateľského kniežat'a stal kresťanský „priateľ“, čo bolo zrejme aj zárukou ďalšieho pokojného spolunažívania jednotlivých strán, aj keď neboli v skutočnosti vzťahy vždy rovnaké.⁷

V tejto súvislosti je nutné povedať, že pomoc pri prijatí kresťanstva, alebo dokonca jeho vynútenie bolo elementárnym záujmom Východofranského kráľovstva, rovnako ako aj vytvárajúca sa Rímsko-nemecká ríša. To, samozrejme, malo v priestore i v čase rozličné riešenia. Práve preto je potrebné v procese prijímania kresťanstva zobrať do úvahy všetky vnútorné i vonkajšie vplyvy. S kresťanstvom v tomto období tiež úzko súviseli zásahy Ríma, preto sa oplatí pozastaviť aj pri pápežstve. Úloha pápežstva bola pri prijímaní kresťanstva Čechov, Poliakov a Uhrov relatívne zložitá. Je známe, že od polovice 9. storočia do posledného desaťročia 10. storočia prežívalo pápežstvo „temné obdobie“ (*saeculum obscurum*) a prakticky nemalo silu na to, aby zásadnejším spôsobom zasiahlo do českých, poľských či uhorských záležitostí. Poslednými významnejšími prejavmi mocenských zámerov pápežstva boli cirkevnopolitické aktivity pri prijímaní kresťanstva Bulharmi a záležitosť obrátenia Moravanov, ktoré však boli v oboch prípadoch neúspešné. Sotva teda môžeme hovoriť o nejakom výraznom vplyve pápežstva na teritóriách za Alpami.⁸ Týmito oblasťami myslíme české, moravské, poľské a neskôr Uhrami ovládané teritóriu, kde sa podstatne viac uplatnili miestne vplyvy, na čom mali podiel východofranskí, neskôr saskí panovníci, ako aj bavorské a saské cirkevné centrá. Preto názory, ktoré vyzdvihujú úlohu pápežstva, napr. pri založení pražského biskupstva, reflektujú skôr obdobie prelomu tisícročí, poprípade sa prenášajú do obdobia reformného pápežstva.⁹

V prípade Čechov je možné datovať nadviazanie kontaktov s kresťanstvom do polovice 9. storočia.¹⁰ Hoci Fuldské anály hovoria o tom, že v roku 845 sa pokrstilo 14 českých kniežat,¹¹ napriek tomu sa v neskoršom období dozvedáme o ďalších fransko-českých vojnách.¹² Môžeme pritom predpokladať, že na českých územiach bol centrom misijnej

⁷ Pozri napr. obrátenie Meška, ako ho spomína Widukind. WIDUKINDI, Lib. III, Cap. LXVIII. *Widukindi monachi Corbeiensis rerum gestarum Saxoniarum libri tres*. In MGH : SS rer. Germ. 60. LOHMANN, Hans-Eberhard – HIRSCH, Paul (eds.). Hannover : Impensis Bibliopolii Hahniani, 1935, s. 144.

⁸ ZIMMERMANN 1981, s. 90-99.

⁹ Tak napríklad pražský Kosmas: COSMAE, Lib. I, Cap. XXII-XXIII, s. 42-46.

¹⁰ Kosmas síce spomína, že spomedzi Čechov sa ako prvý pokrstil Bořivoj I., ale toto tvrdenie je silne spochybniteľné. COSMAE, Lib. I, Cap. X, s. 22.

¹¹ „Hludowicus XIII ex ducibus Boemanorum cum hominibus suis christianam religionem desiderantes suscipit et in octavis theophaniae baptizari iussit.“ Ann. Fuld., s. 35.

¹² HERRMANN, Erwin. Zur frühmittelalterlichen Regensburger Mission in Böhmen. In *Verhandlungen des Historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg*, 1961, roč. 101, s. 178; MAI, Paul. Regensburg als Aus-

činnosti Regensburg. K dokladom o misijnej činnosti bavorského cirkevného strediska existuje množstvo dôkazov, počnúc liturgickými pamiatkami (napr. pražské *sacramentarium*), cez pôsobenie jednotlivých biskupov (Baturich 817 – 846/7, Tuto 894 – 930) až po používanie špecifických patrocínií (sv. Emerám). Misijná činnosť mala svoj prijímateľský okruh aj v kniežacom rode, napriek tomu, že politická rivalita bola známa aj v rode Přemyslovcov.¹³ Tento vplyv Regensburgu sledovateľný viac desaťročí, sa dá dobre zasadiť do karolovskej misijnej politiky, ktorá sa v regióne šírila od konca 8. storočia a nakoniec bola podporená pozdvihnutím Salzburgu na arcibiskupstvo v roku 798. Už v tomto čase je badateľná rivalita medzi jednotlivými bavorskými cirkevnými centrami (Salzburg, Pasov (Passau), Regensburg, Freising).¹⁴ Na podobný vplyv bavorskej cirkvi poukazuje aj pasovská misia k Moravanom, ktorá sa dá napriek rivalite medzi moravskými kniežatami považovať za pretrvávajúcu.¹⁵

Od polovice 10. storočia sa však vonkajšie podmienky šírenia kresťanskej viery vo významnej miere zmenili. Vyplývalo to z mocenských ambícií saskkej dynastie, ktorá ovplyvňovala východné pohraničie rodiacej sa Rímsko-nemeckej ríše. Jednoznačným prejavom tejto zmeny bolo posilnenie saskkej cirkevnej organizácie v polovici 40. rokov 10. storočia (Brandenburg, Havelberg), viacstupňová premena Magdeburgu (roku 955 sa z benediktínskeho kláštora stalo biskupstvo, ktoré bolo roku 968 povýšené na arcibis-

gangspunkt der Christianisierung Böhmens. In STABER, Josef (ed.) *Millenium ecclesiae Pragensis, 973 – 1973*. Regensburg : Lassleben, 1973, s. 10; BOSL, Karl. Herzog, König und Bischof im 10. Jahrhundert. In SEIBT, Ferdinand (ed.) *Bohemia Sacra. Das Christentum in Böhmen 973 – 1973*. Düsseldorf : Schwann, 1974, s. 270.

¹³ HERRMANN 1961, s. 181-182; MAI 1973, s. 9, 15-17; HAUSBERGER, Karl. *Geschichte des Bistums Regensburg I. : Mittelalter und frühe Neuzeit*. Regensburg : Verlag Friedrich Pustet, 1989, s. 36, 40, 42; TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců : Vstup Čechů do dějin (530 – 935)*. Praha : Lidové noviny, 1997, s. 176-196, 221.

¹⁴ Por. LOŠEK, Fritz (ed.) *Die Conversio Bagoariorum et Carantanorum und der Brief des Erzbischofs Theotmar von Salzburg : Monumenta Germaniae Historica : Studien und Texte, Vol. 15*. Hannover : Hahnsche Buchhandlung, 1997; BOSL, Karl. *Franken um 800. Strukturanalyse einer fränkischen Königsprovinz*. München : Beck, 1969, s. 10-11; DOPSCH, Heinz. Salzburg und der Südosten. In *Südostdeutsches Archiv*, 1978, roč. 21, s. 6-14, 17; DOPSCH, Heinz. Die Slavenmission und der Streit mit Methodius. In DOPSCH, Heinz (ed.) *Geschichte Salzburgs : Stadt und Land. Bd. I/1. : Vorgeschichte, Altertum, Mittelalter*. Salzburg : Pustet, 1981; AMON, Karl – LIEBMANN, Maximilian. *Kirchengeschichte der Steiermark*. Graz ; Wien ; Köln : Styria Premium, 1993, s. 33-44, 623-642; RICHÉ, Pierre. Die Anfänge der Slavenmission. In BOSHOFF, Egon (ed.) *Die Geschichte des Christentums. Bd. IV.: Bischöfe, Mönche und Kaiser (642 – 1054)*. Freiburg ; Basel ; Wien : Verlag Herder, 1994, s. 730-733, s. 732; KŁOCZOWSKI, Jerzy. Die Ausbreitung des Christentums von der Adria bis zur Ostsee : Christianisierung der Slawen, Skandinavien und Ungarn zwischen dem 9. und dem 11. Jahrhundert. In BOSHOFF, Egon (ed.) *Die Geschichte des Christentums. Bd. IV.: Bischöfe, Mönche und Kaiser (642 – 1054)*. Freiburg ; Basel ; Wien : Verlag Herder, 1994, s. 883-920, s. 890; BRUNNER, Karl. Herzogtümer und Marken. Vom Ungarnsturm bis ins 12. Jahrhundert. In WOLFRAM, Herwig (ed.) *Österreichische Geschichte 907 – 1156*. Wien : Ueberreuter, 2003, s. 87-112, 442-453, 77-102.

¹⁵ BOSL 1964, s. 4-6, 10-11; BOSL 1974, s. 271; BOSL, Karl. *Böhmen und seine Nachbarn*. München ; Wien : Oldenbourg, 1976, s. 19-21; KŁOCZOWSKI 1994, s. 891; STEINHÜBEL, Ján. Kirchliche Organisation in Großmähren zur Zeit Mojmir II. In URBANČZYK, Przemysław (ed.) *Early Christianity in Central and East Europe (ďalej Early Christianity)*. Warszawa : Semper, 1997, s. 87-93; ČAPLOVIČ, Dušan. Archaeology and the Beginnings of Christianity in the Territory of Slovakia. In *Early Christianity*, s. 95-100.

kupstvo) a jeho premena na misijné centrum (s podriadením Meissenu, Merseburgu, Havelbergu a Zeitzu).¹⁶ Do tejto politiky patrí aj reorganizácia severnejšieho hambursko-brémskeho arcibiskupstva.¹⁷

Na tomto bode sa spája otázka šírenia viery medzi Čechmi (a Moravanmi), Poliakmi a Uhrami. Z ich teritórií patrili české, moravské a panónske oblasti pod bavorskú misijnú tradíciu, a v prípade Poliakov prišli prvé kresťanské impulzy zo saských území. Cirkevná politika Ota I. však priniesla výrazné zmeny. Ak skúmame všetky tri oblasti súčasne, jednoznačne sa ukazuje, že Oto I. sa od konca 60. rokov 10. storočia usiloval, aby misijná činnosť začala a postupovala všade v rovnakých rámcoch, spolu s budovaním cirkevnej organizácie. Metódy sa však prispôbovali miestnym pomerom. Po obrátení poľského kniežaťa Meška sa „na druhý deň“ po ustanovení magdeburského arcibiskupstva zriadilo aj poznanské biskupstvo, ktorého územie bolo vyčlenené zo saského arcibiskupského s centrom v Magdeburgu, ktoré dohliadalo na misie u Slovanov.¹⁸

V uhorských súvislostiach je obraz tiež jednoznačný. Po katastrofálnej porážke Maďarov pri Lechu v roku 955 k nim cisár vyslal najneskôr v lete 972 misiu, na ktorej postavil pasovského biskupa Pilgrima. Do tejto doby sa datuje aj začiatok pražského biskupstva, o ktorom sa dodnes vedú spory. V nasledujúcom roku (973) sa v Quedlinburgu uskutočnil ríšsky snem. Miesto, ako aj okruh prítomných (vyslanci z Čiech, Uhorska, Poľska, Dánska, Nórska atď.) dávajú tušiť, že išlo o dôležité podujatie. Zdá sa, že jeho výsledkom bolo posilnenie už prebiehajúcej misijnej činnosti v Uhorsku a Poľsku. Jediné v súvislosti s Prahou vznikol, resp. sa to len predpokladá, že vznikol, nejaký spor, ktorého účastníkmi boli cisár, bavorský vojvoda Henrich Svárľivý a biskup z Regensburgu.¹⁹ O tom, či

¹⁶ SCHLESINGER, Walter. *Kirchengeschichte Sachsens im Mittelalter. Bd. I.: Von den Anfängen kirchlicher Verkündigung bis zum Ende des Investiturstreites*. Graz : Böhlau Verlag, 1962, s. 1-101; Tenže. *Kirchengeschichte Sachsens im Mittelalter. Bd. II.: Das Zeitalter der Deutschen Ostsiedlung (1100 – 1300)*. Graz : Böhlau Verlag, 1962, s. 36-43, 21-51, 60-83; PFEIFER, Wilhelm. Die Bistümer Prag und Meißen. In HUBER, Augustinus Kurt (ed.) *Sacrum Pragense millennium, 973 – 1973 : Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen – Mähren – Schlesien 3*. Königstein : Taunus, 1973, s. 78; PARISSE, Michel. Die Reichskirche (um 900 bis 1054). In BOSHOFF, Egon (ed.) *Die Geschichte des Christentums. Bd. IV.: Bischöfe, Mönche und Kaiser (642 – 1054)*. Freiburg ; Basel ; Wien : Herder, 1994, s. 799-801, 816 (mapa); BECHER, Matthias. Nagy Ottó és a magdeburgi érsekség alapítása. In WIECZOREK, Alfred – HINZ, Hans-Martin (eds.) *Európa közepe 1000 körül (ďalej Európa közepe 1000 körül)*. Stuttgart : Theiss Verlag, 2000, s. 431-433; KOSZTA, László. Németség. In KRISTÓ, Gyula – MAKK, Ferenc (ed.) *Európa és Magyarország Szent István korában*. Szeged : Csongrád Megyei Levéltár, 2000, s. 61-90.

¹⁷ KEMPF, Friedrich. Die Missionierung der Slawen und Ungarn im 10. und 11. Jahrhundert. In JEDIN, Hubert (ed.) *Handbuch der Kirchengeschichte. Bd. III/1.: Die mittelalterliche Kirche*. Freiburg ; Basel ; Wien : Herder, 1966, s. 267-283, s. 269-27; KŁOCZOWSKI 1994, s. 895; LÜBKE, Christian. Heidentum und Widerstand: Elbawen und christliche Staaten im 10. – 12. Jahrhundert. In *Early Christianity*, s. 124; PADBERG, Lutz E. A Latin Kereszténység megszilárdítása és kiépítése : Az Ottók missziója a nyugati szlávoknál és a magyaroknál. In *Európa közepe 1000 körül*, s. 421-424.

¹⁸ Detaily vid' nižšie.

¹⁹ KALHOUS, David. *The Political and Ecclesiastical Structures of Early Přemyslid Bohemia*. Leiden : Brill, 2012, s. 153.

